

Басқару стилдеріне әсер ететін субъективті және объективті факторлар (тұлғаға бағытталған бағыт).

Тоқсанбаева Н.Қ.

КӨШБАСШЫЛЫҚ ДЕГЕН НЕ?

Көшбасшылық-бұл топ мүшелерінің мінез-құлқына адамның жеке беделінің әсерінен құрылған топтағы табиғи әлеуметтік-психологиялық процесс.

КӨШБАСШЫ + МАҚСАТ + ТОП

ЖҮЙЕНІ РЕТТЕУ ҚҰРАЛЫ

ТОПТЫҢ БІРЛІГІН САҚТАУШЫ
АДАМ

жеке тұлғаға да, топқа да әсер ету
қабілетілігі, ұйымның мақсаттарына
жету үшін күш -жігерін бағыттауы

КӨШБАСШЫ ТИПТЕРІ

«СОВЕРЕН» НЕМЕСЕ ПАТРИАРХАЛДЫ БИЛЕУШІ

КӨШ БАСТАУШЫ (ВОЖАК)

ҚАТАЛ БИЛЕУШІ (ТИРАН)

ҰЙЫМДАСТЫРУШЫ

АЗҒЫРУШЫ

БАТЫР

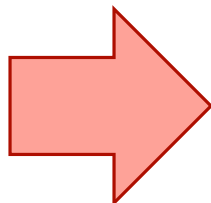
НАШАР ҮЛГІ

КУМИР

АЛАСТАТЫЛҒАН, ҚУЫЛҒАН (ИЗГОЙ)

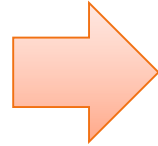
МАЗАҚ БОЛАТЫН (КОЗЕЛ ОТПУЩЕНИЯ)

АНТИЛИДЕР

ТОП КӨШБАСШЫЛЫҒЫ КЕЛЕСІ КОМПОНЕНТТЕРДЕН ТҰРАДЫ:

**Топтағы
«жүрек»**

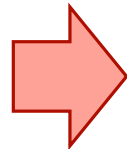
ЭМОЦИОНАЛДЫ – одан топ мүшелері жанашырлықты көре алады.

**Топтағы
«қол»**

ІСКЕР - ол бизнесті ұйымдастыруға, қажетті іскерлік қарым -қатынасты орнатуға, бизнестің сәттілігін қамтамасыз етуге қабілетті.

Топтағы «ми»

АҚПАРАТТЫ - ол білімді, бәрін біледі, түсіндіре алады және қажетті ақпаратты табуға көмектеседі.

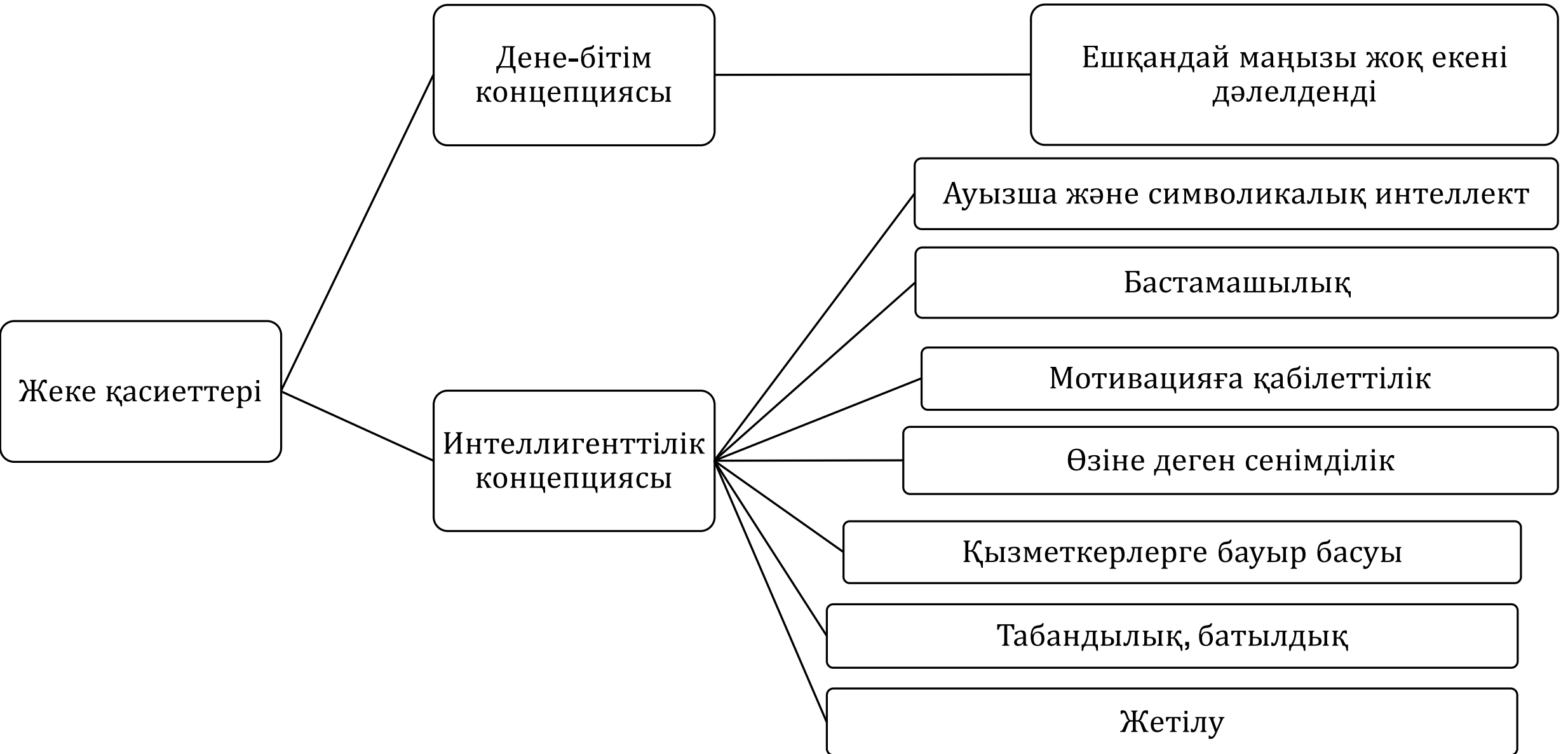
ЕҢ ТИІМДІ:

ЭМОЦИОНАЛДЫ + ІСКЕР + АҚПАРАТТЫ

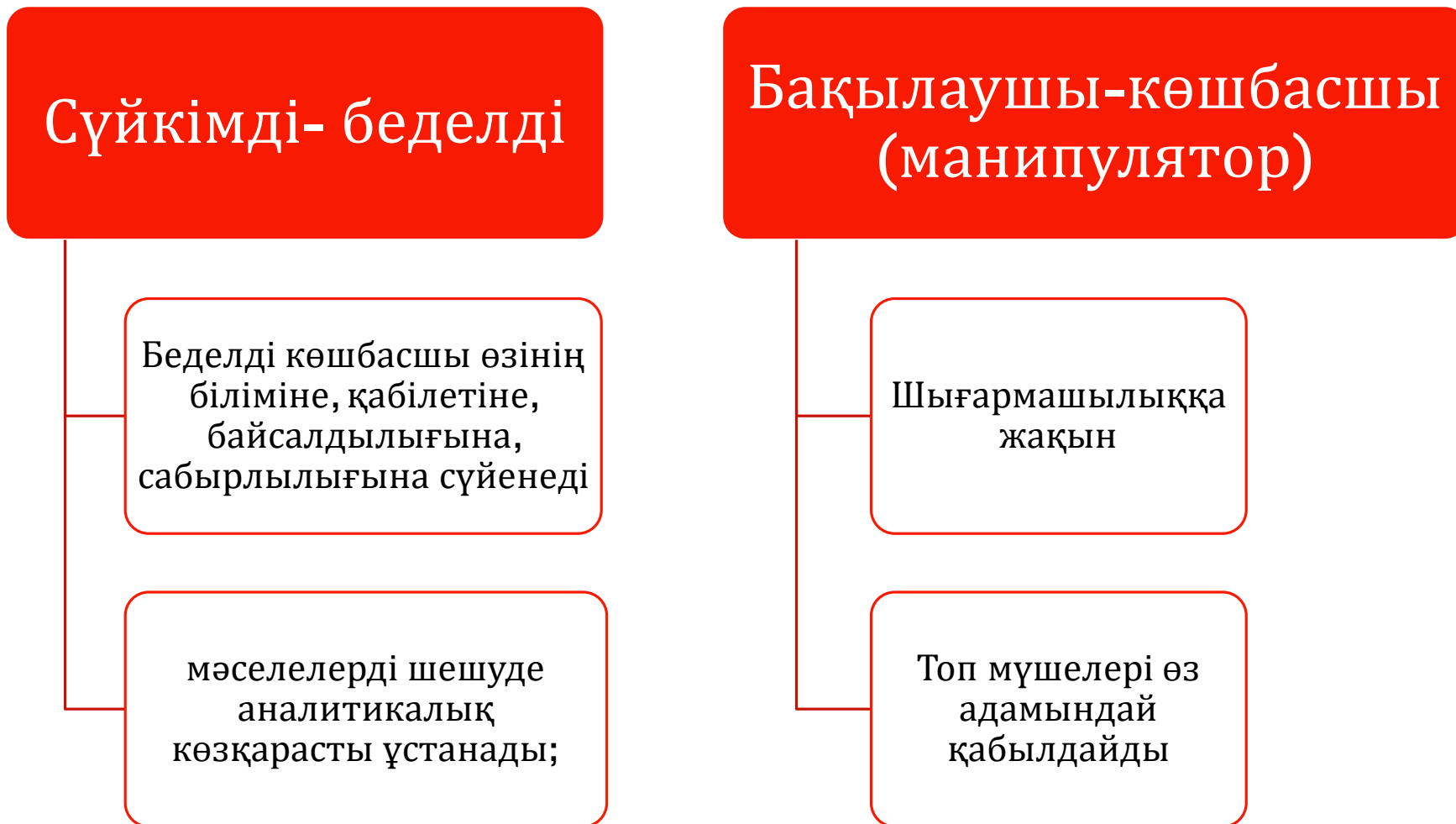
ЖИІ КЕЗДЕСЕТІНІ:

**ЭМОЦИОНАЛДЫ + ІСКЕР
АҚПАРАТТЫ + ІСКЕР**

КӨШБАСШЫНЫҢ ЖЕКЕ ҚАСИЕТТЕРІ

Жоғарыдағы сипаттамаларға сүйене отырып, басшының келесі типтерін көрсетуге болады:

Көшбасшыға сенім арту :

- бұл оның іс -әрекетінің қажеттілігін, дұрыстығын және тиімділігін мойындау.
- бұл билік иесімен ішкі келісім, оның көзқарасына сәйкес әрекет етуге дайындық.

Мәжбүрлеу құралдары болмаған кезде өз күшімен еруге мәжбүр ету тек **сенім** негізінде мүмкін болады. Ал сенім дегеніміз - бұл адамдардың көшбасшымен ішкі келісім мен бірлікте болуын білдіреді.

**ТОП ҚАНДАЙ
ЖАҒДАЙДА
КӨШБАСШЫҒА
ЕРЕДІ?**

- 1. КӨШБАСШЫ ТОПТЫҢ ОҒАН ҚҰРҒАН МОДЕЛІНЕ СӘЙКЕС КЕЛГЕНДЕ.**
- 2. КӨШБАСШЫ ТОПТЫҢ СҰРАНЫСЫ МЕН ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ МАҚСАТЫНДА ЖҰМЫС ІСТЕГЕНДЕ.**

ТОПТЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ ШЕШІЛУ АЛГОРИТМІ

1

• АҚПАРАТТЫҚ-АНАЛИТИКАЛЫҚ

2

• БАҒДАРЛАМА ҚҰРУ

3

• ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУ

4

• ШЕШІМДІ ОРЫНДАУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Басқарушы адамға «жоғарыдан» әсер ету үшін ресми билік қажет.

Билік әр түрлі формада болуы мүмкін. Француз, Равен американдық ғалымдар биліктің бірнеше түрін көрсеткен:

- 1) мәжбүрлеуге негізделген билік;
- 2) сыйақыға негізделген билік;
- 3) сараптамалық билік (басқаларда жоқ арнайы білімге негізделген);
- 4) анықтама күші немесе мысал күші (бағынушылар өздерінің тартымды және құрметті көшбасшысына ұқсауға тырысады);
- 5) заңды немесе дәстүрлі билік (бір адам ұйымдағы әр түрлі иерархиялық деңгейлерде болуының негізінде басқа адамға береді).

БИЛІКТІҢ ФОРМАЛАРЫНА МЫСАЛ:

ЖАЛПЫЛАМА ТҮРДЕ

НАРЫҚ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БАСҚАРУ

ЛАУАЗЫМДЫҚ БИЛІК

ӘКІМШІЛІК БИЛІК

**МЕКЕМЕ БАСШЫСЫ, ЖОБА
ЖЕТЕКШІСІ**

ЖЕКЕ БИЛІК

ОРЫНДАУШЫЛЫҚ БИЛІК

ШЕБЕР, МАМАН

ЭКОНОМИКАЛЫҚ БИЛІК

ҚҰҚЫҚТЫҚ

**ҚАРЖЫ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІ,
БАҚЫЛАУШЫЛАР**

САРАПШЫ БИЛІГІ

БЮРОКРАТИЯЛЫҚ

ӘКІМШІЛІК

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БИЛІК

МҮДДЕЛІ АДАМДАР ТОБЫ

**ЖҰМЫС ТОБЫ, ӨНДІРІСТІК
ЖИНАЛЫС**

**Басшы жоспарлау,
ұйымдастыру,
ынталандыру, бақылау
сияқты басқарудың
негізгі функцияларын
орындайды.**

Жоспарлау – басқарудың басы және негізі

Стратегиялық жоспарлау кезеңдері

Мекеменің
мақсаты мен
бағдарламасын
құру

Шаруашылық
бағытының даму
жоспары

Мекеменің өсу
стратегиясы

Жоспарлау принциптері

```
graph TD; A[Жоспарлау принциптері] --- B[Экономикалық тұрғыдан негізделген]; A --- C[Мекеменің шынайы мүмкіндіктеріне сай болу керек]; A --- D[Жоспар өзгертуге ыңғайлы болуы керек];
```

Экономикалық
тұрғыдан
негізделген

Мекеменің
шынайы
мүмкіндіктеріне
сай болу керек

Жоспар өзгертуге
ыңғайлы болуы
керек

ЖОСПАРЛАУ ТЕРЕҢДІГІ:

- 1) мақсаттар мен міндеттерді жоспарлау деңгейі;
- 2) рейтингтік жоспарлау деңгейі (неғұрлым маңызды мақсаттар бөлектелген);
- 3) қызмет кезеңдерін жоспарлау деңгейі (әрбір жеке тапсырма қарастырылады);
- 4) мақсатқа жету құралдарын, мәселені шешу құралдарын жоспарлау деңгейі;
- 5) жоспарлау шарттарының деңгейі (проблемаларды талдау - ұсынылған қаражаттың қойылған мақсаттар мен нақты шарттарға сәйкестігін талдау);
- 6) баламалы жоспарлау деңгейі (таңдалған құралдарды қолдана отырып, мақсатқа жету ықтималдығын бағалау);
- 7) ұтымды жоспарлау деңгейі (барлық алға қойылған мақсаттар, құралдар, шарттар, проблемалар, резервтік нұсқалар жеке жоспарлар біріктірілген және кейбір әрекеттер параллель орындалатын ұтымды ұйымдастырылған біртұтас қызмет түрінде ұсынылады. осы уақытта);
- 8) сценарийді жоспарлау деңгейі (проблемалар, қиындықтар, жағымсыз жағдайлар ықтималдығын бағалау)

Жақсы ұйымдастырушы - бұл тек өзі жақсы жұмыс жасайтын адам емес, қарамағындағылар жақсы жұмыс істейтін адам. Басқарудың, қызметті ұйымдастырудың негізгі принциптері (А. Файол):

- 1) нақты еңбек бөлінісі принципі;
- 2) әрбір қызметкердің өкілеттіктері мен жауапкершілік дәрежесін нақты реттеу;
- 3) фирма мен оның қызметкерлері арасындағы келісімдерге негізделген қатаң тәртіп;
- 4) бір адамның басқару принципі;
- 5) бағыт бірлігі: ұжымда бір мақсат, бір жоспар, бір көшбасшы болуы керек;
- 6) жеке мүдделердің жалпыға бағыну принципі;
- 7) көшбасшылық және көшбасшылық қызметкерлердің жалпы сыйақысы;
- 8) басқару жүйесінде орталықтандыру принципі;
- 9) көшбасшылар скалярлық тізбегінің өкілеттіктерін нақты реттеу (жоғарыдан төмен);
- 10) жанжалды жағдайларды шешуде әділеттілік принципі;
- 11) тұрақтылық принципі.

МОТИВАЦИЯ

«Іскерлік операцияларды үш сөзге дейін қысқартуға болады:

- Адамдар
- Өнім
- Пайда.

Адамдар бірінші кезекте тұрады. Егер сізде сенімді команда болмаса, онда қалған факторлардың ешқайсысы жасалмайды» (Л. Якокка).

«Қол астындағылардың қадір -қасиетін құрметтеңіз, оларға мұқият болыңыз. Өнімділіктің негізгі көзі ретінде оларға инвестиция немесе автоматтандыру емес қараңыз» (Т. Петерс, Р. Уотерман).

«Егер сізде дайындалған, ақылды және жігерлі адамдар бар болса, келесі қадам - олардың шығармашылығын ынталандыру» (А. Морита).

***А.Маслоу
бойынша
мотивацияға
қажеттілік:***

Басқарушылық

Көшбасшылық – ең алдымен процесті басқару:

а) әр түрлі қызмет түрлерін үйлестіру;

б) топтағы және басқарудағы үдерістің динамикасын көре білу.

Көшбасшылық процестерді басқарумен байланысты болғандықтан, алдымен орындаушылардың тобы қатысатын процесс қандай екенін түсіну керек. Топтық процестің әр түрлі аспектілері келесі кестеде көрсетілген:

ТОПТЫҚ ЖҮМЫСТЫҢ АСПЕКТІЛЕРІ

Адамдармен жұмыс мыналарды қамтиды:

- тапсырмаларды бөлу;**
- жоспарлау;**
- ұйымдастыру;**
- жұмылдыру;**
- бақылау;**
- тексеру;**
- кәсіби, техникалық мәселелерді зерттеу;**
- өкілеттіктерді беру;**
- өндірістік бақылау;**
- кездесулер өткізу;**
- жалақы бойынша ұсыныстар енгізу;-**
қызығушылық таныту;
- кіріс сигналдарын ескере отырып;-**
бастамашылдық таныту.

АДАМДАРМЕН ЖҰМЫС

Формальді емес қарым-қатынас	Формальді функциялар
Жұмысқа деген көзқарас	Тапсырмаларды бөлу
Негізгі позиция	Жауапкершілік пен құқықтар
Ақпараттық арналар	Міндеттерді жүктеу(бақылау)
Топтардағы және жеке адамдар арасындағы қарым –қатынас	Байланыс және ақпараттық қолдау
Адам қабілеттері	
Әсер ету арналары	
Бюрократия	
Байланыстар	

Бақылаудың екі түрі бар:

- а) ауытқуларды басқару;**
- б) рефлексивті бақылау.**

Бірінші бақылау дәстүрлі. Бір жерде технологиялық процесте сәтсіздік, ауытқу бар екенін білгеннен кейінгі іс-әрекет.

Екінші бақылау. Менеджердің өте жоғары біліктілігін талап ететін рефлексивті басқару. Бұл менеджер болашақта мүмкін болатын қиындықтарды болжай алады, қажетті әрекеттердің жоспарын алдын ала дайындайды және жүзеге асырады.

Әлсіз басқарушының сипаты

Қол астындағы қызметкерлердің негізгі мінез - құлқын ескермейді;
Жазаға байланысты әрекеттерден аулақ болады;
Көшбасшылықтың ескірген стилін ұстанады;
Оның рөлін орындауға әсер ететін әсерлер туралы түсінігі жоқ;
Басқалардан теріс көзқарас тудырады;
Айқындықты іздемейді;
Қол астындағылардың жұмысын бей-жай қалдырады;
Жұмысты талдауға жеткіліксіз жүйелік көзқарас;
Өкілеттігі шамалы;
Шамадан тыс теріс стилі бар;
Ол бағыныштылардың жұмысын оң бағалау мүмкіндігін елемейді;
Мінезі қиын адамдармен жұмыс жасай алмайды;
Өз тобын қорғамайды

Білікті басқарушының сипаты

Қол астындағылардың мінез -құлқының негізінде не жатқанын ескереді;
Қажет болса, тәртіпке келтіреді;
Көшбасшылық стилін қоғамдағы өзгерістерге бейімдейді;
Оның рөлін орындауға не әсер ететінін түсінеді;
Басқалармен жақсы қарым -қатынасты дамытады;
Нақты нұсқаулар береді;
Қол астындағы қызметкерлердің жұмысын жүйелі түрде талдайды;
Ең жақсы жұмысты көтермелейді;
Жұмысты талдауды жүйелі түрде іске асырады;
Білікті делегаттардың өкілеттігі;
Позитивті кері байланыс жасайды;
Мінезі ауыр адамдармен қолайлы қарым -қатынас орнатады;
Егер қауіп төнсе, өз тобын қорғайды.

Көшбасшылық стилі - бұл көшбасшының бағыныштыларға деген қарым -қатынасы.
негізгі функциялар:

- 1) шабыттандырушы көшбасшы;
- 2) көшбасшы топқа сенімін қалыптастырады;
- 3) ұйымдастырушы ретінде (мақсаттарды анықтайды, топты үйлестіреді жаңа әрекеттер);
- 4) «жоспарлаушы» ретінде - жоспарлайды, топтың мақсатқа қалай жететінін шешеді;
- 5) саясаткер ретінде - топтың мүдделері мен құқықтарын қорғайды;
- 6) топтағы қатынастарды бақылаушы ретінде;
- 7) жеңілдіктер мен артықшылықтарды таратушы ретінде, наградалар мен жазалардың «таратушысы» ретінде.

Қосымша функциялар:

- 1) үлгі ретінде;
- 2) топтың белгісі ретінде;
- 3) өтеу құрбандығы ретінде (егер топтың көңілі қалса, агрессия объектісіне айналуы мүмкін).

Менеджер бір мезгілде қажеттіліктердің 3 тобын ескереді:

- 1) жеке қажеттіліктер;
- 2) тапсырманың қажеттілігі - жұмысты аяқтау;
- 3) топтың қажеттіліктері.